

Uvod

Dana 2. lipnja 2018. godine navršila se deseta obljetnica od smrti mađarsko-francuskog pisca, publicista i povjesničara Ferenc Fejtöa, a 31. kolovoza 2019. stodeseta obljetnica njegova rođenja. Dvostruki jubilej Katedra za hungarologija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prigodno je obilježila manjom znanstvenom konferencijom na kojoj smo željeli evaluirati vrijednost Fejtöva književnog i publicističkog rada, a potom ga staviti i u nova razmatranja.

Fejtöv književni prvijenac, djelo *Sentimentalno putovanje*, koje je na mađarskom jeziku prvi puta objavljeno 1936. godine, a zatim nakon dugog prešućivanja i 1989, da bi od 2003. bilo dostupno i na hrvatskom, posvećeno je Hrvatskoj, odnosno Zagrebu gdje je pisac kao dječak – prije svega u vrijeme školskih praznika – kod roditelja svoje majke proveo ključna razdoblja svoga života. Zagrebački doživljaji imali su na njega snažan utjecaj tijekom cijelog njegova života, pa je tako i kasnije ostao odan Hrvatskoj. Za vrijeme domovinskog rata Fejtö je u francuskom tisku redovito davao glas gledaštima koja su podupirala samostalnost Hrvatske. Hrvatska država 2007. godine odlikovala je Fejtöa redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasuge u kulturi. Stoga smo smatrali da bi održavanje simpozija i objavljivanje zbornika s izlaganjima koja smo na njemu čuli moglo pridonijeti dostojanstvenom obilježavanju ove dvije obljetnice.

Na hrvatskom su objavljene tri Fejtöve knjige od kojih dvije – *Sentimentalno putovanje* i *Memoari: Od Budimpešte do Pariza preko Zagreba* – pružaju mogućnost da s jedne strane stručnjaci kroz analizu tih njegovih djela novim rezultatima obogate dosadašnja istraživanja, a s druge da se iznova pobudi pozornost hrvatskog javnog mnijenja na Fejtöve potvrđene simpatije prema Hrvatskoj, a time i na znanstveno-nastavni rad Hungarologije Sveučilišta u Zagrebu, te prisutnost mađarske kulture u Hrvatskoj.

Simpozij smo nazvali *Zagrebe, ti si moj rodni grad...* Poznato je da se Fejtö nije rodio u Zagrebu, ali je emocionalno bio čvrsto vezan za Zagreb. Simpozij je održan 12. i 13. listopada 2018. godine, a na njemu je sa sadržajnim izlaganjima sudjelovalo dvanaest mađarskih i hrvatskih stručnjaka.

U ovaj zbornik sakupili smo nadopunjena i proširena izlaganja sa simpozija te ga želimo dati u ruke svima zainteresiranim. Zbornik djelomično prati redoslijed izlaganja. Nakon uvodnih prisjećanja na Fejtöv rad i ulogu u književnom i društvenom životu Mađarske, prikaza aktivnosti iz proteklih deset godina te zadataka za budućnost, u prvom dijelu mjesto su dobile studije koje tematiziraju pojave u svjetskoj književnosti tridesetih godina prošlog stoljeća, dvojicu Fejtövih mađarskih suvremenika s kojima ga povezuju slična načela, te ulogu koju je Fejtö imao u vrednovanju pjesništva Attila Józsefa.

Studije iz središnjeg dijela zbornika kroz prisjećanja Ferenc Fejtöa pod povećalo stavljaju zbivanja dvadesetog stoljeća i njegove uloge u njima, njegove stavove formirane o tim zbivanjima. To se prije svega odnosi na zbivanja u Mađarskoj u prvoj polovici te osamdesetim i devedesetim godinama dvadesetog stoljeća, a potom u vrijeme ratnih zbivanja u bivšoj Jugoslaviji. U fokusu zadnje studije iz ovoga dijela stoje pitanja holokausta, židovstva kao manjine i asimilacije.

Predmet ispitivanja radova iz trećeg, završnog dijela zbornika čini sâmo *Sentimentalno putovanje*, kao i razna druga putovanja. Odnos priče i događaja istražuje književno-teorijska studija, potom slijede pokušaji komparativnog čitanja Fejtöovog djela i „sentimentalnih putovanja” svjetske književnosti, koji za Zagreb i Hrvatsku najdraže Fejtöovo djelo uspoređuju s putovanjima Laurencea Sternea i Hermanna Bahra, te paralele stvarnih i virtualnih putovanja Ferenc Fejtöa i Miroslava Krležę, zajedničke točke u potrazi za pravim putem ove dvojice književnika.

Osim uobičajenih poteškoća koje su se pojavile tijekom uređivanja zbornika, moramo spomenuti jedan važan problem s kojim smo se susrele. On se veže uz pokret narodnih pisaca koji se javlja tridesetih godina dvadesetog stoljeća u mađarskoj književnosti, a kojemu je kao suprotnost ubrzo formirana skupina urbanih pisaca. Na koji način se ta suprotnost očitovala u Fejtöovom radu, nije bilo na nama da prosuđujemo. Međutim, smatrale smo da trebamo razjasniti jedan puno jednostavniji, ali za nas važan pojam. Izvor tog problema nalazi se u Fejtöovom djelu *Mémoires: De Budapest à Paris (Memoari: Od Budimpešte do Pariza preko Zagreba)*, u poglavlju *Populistes contre démocrates (Populisti protiv demokrata)*, u kojem se javljaju pojmovi *populistes* i *démocrates*, vezani uz dva dominantna pokreta – narodni, odnosno urbani – u mađarskom intelektualnom životu između dva svjetska rata. Francuski izraz pokret narodnih pisaca smješta u negativan kontekst, usprkos tome što je on bio važna pojava u mađarskoj kulturi i koji je rezultirao brojnim i vrijednim ostvarenjima. I sam Fejtö upozorava na problem interpretacije francuske riječi *populiste*. I dok u mađarskom prijevodu, u naslovu ovog poglavlja (*Népi-esek a demokraták ellen*) ne stoji izraz *populisták*, u hrvatskom prijevodu koji je nastao prema izvornom francuskom predlošku nažalost možemo pročitati upravo to (*Populisti protiv demokrata*) što može dovesti do krivog tumačenja pokreta narodnih pisaca – osobito danas. Drugi, manji problem bilo je piščevo ime. U zborniku mnogo puta spominjan hrvatski prijevod *Sentimentalnog putovanja* izrađen je prema mađarskom izdanju, međutim, na naslovnici knjige ipak stoji ime Ferenc Fejtö. Djelo *Budimpešte do Pariza preko Zagreba* na hrvatski je prevedeno s francuskog jezika, a kako je piščevo ime prema francuskom pravopisu François Fejtö, takav način pisanja preuzet je i u hrvatskom izdanju. Stoga smo u studijama koje su prevedene na mađarski jezik piščevo

Uvod

prezime pisali prema mađarskom pravopisu, dok smo u studijama napisanima izvorno na hrvatskom, kao i onima koje su prevedene s mađarskog na hrvatski – naime, svi se radovi u zborniku mogu čitati ne samo na jeziku na kojem su napisani, već i u prijevodu kako bi bili pristupačni što širem krugu zainteresiranih čitatelja – koristili oblik preuzet iz francuskog, kako je ustaljeno kod hrvatskih autora.

Nadamo se da će ovaj zbornik, zahvaljujući i svojoj dvojezičnosti, naći put do svih onih čitatelja i stručnjaka koje zanima život i književno djelo Ferenc Fejtöa, kao i da će u njemu postavljena pitanja i na njih dani odgovori pridonijeti dubljem čitanju i uspješnijim budućim istraživanjima.

Urednice

Bevezető

2018. június 2-án volt a tizedik évfordulója a magyar-francia író, publicista és történész, Fejtő Ferenc halálának, 2019. augusztus 31-én pedig születésének száztizedik évfordulója. A kettős jubileumról a Zágrábi Egyetem Hungarológiai Tanszéke egy kisebb tudományos konferenciával emlékezett meg, amelyen Fejtő irodalmi-publicisztikai tevékenységét kívántuk méltatni, s részint újabb megvilágításba helyezni.

Fejtő első irodalmi művének, az először 1936-ban kiadott, majd hosszú kihagyás után 1989-ben ismét megjelent, 2003 óta pedig horvátul is hozzáférhető *Érzelmes utazásnak* a színtere Horvátország, dominánsan Zágráb, ahol az író gyermekkorában, mindenekelőtt az iskolai év szüneteiben, meghatározó időszakokat töltött anyai nagyszülei körében. A zágrábi élmények egész életében nagy hatással voltak rá, így a későbbiekben is elkötelezett híve maradt Horvátországnak. A délszláv háború idején Fejtő a francia sajtóban rendszeresen hangot adott Horvátország önállósulását támogató nézeteinek. 2007-ben a horvát állam kimagasló kulturális tevékenységéért a „Danica Hrvatska” (Horvát Hajnalcsillag) Érdemrenddel tüntette ki Fejtőt. Ezért úgy véltük, hogy egy szimpózium megszervezésével, majd az ott elhangzott előadásokat közreadó tanulmánykötettel méltóképpen emlékezhetnénk meg mindkét évfordulóról.

Fejtő három horvátul megjelent könyve közül kettő: az *Érzelmes utazás* és a *Budapesttől Párizsig: Emlékeim* című műve lehetőséget kínál egyrészt arra, hogy a szakemberek a műveket vizsgálva újabb eredményekkel gazdagítsák a Fejtő-kutatást, másrészt, hogy a horvát közvélemény figyelmét ismételten felhívják Fejtő Horvátország iránt tanúsított rokonszenvére s mindezzel együtt a Zágrábi Egyetem Hungarológia Tanszékének nemcsak oktatói és tudományos munkájára, hanem a magyar kultúra horvátországi jelenlétére is.

A szimpózium címe *Szülővárosom vagy Zágráb...* volt. Tudvalevő, hogy Fejtő nem Zágrábban született, de szoros érzelmi kapcsolat fűzte Zágrábhöz. A szimpóziumot 2018. október 12-én és 13-án tartottuk meg, és tizenkét horvátországi és magyarországi szakember vett rajta részt tartalmas előadással.

A szimpózium kibővített előadásaiból összeállított tanulmánykötetet adjuk az érdeklődők kezébe. A kötet részben követi az elhangzott előadások sorrendjét. Az első részben Fejtő munkásságának és a magyar kultúrában és társadalomban betöltött szerepének felidézése, az elmúlt tíz év ezzel kapcsolatos tevékenységeinek és a jövő feladatainak felvázolása után a múlt század harmincas éveinek világirodalmi jelenségeiről, a magyar irodalom két Fejtő Ferencével hasonló elveket valló kortársáról, majd Fejtő József Attila költészetének értékelésében betöltött szerepéről szóló tanulmányok kaptak helyet. A középső rész tanulmányai Fejtő Ferenc emlékezései által a husza-

dik század eseményeit és bennük Fejtő szerepét, valamint az ezekről alkotott véleményét veszik górcső alá. Elsősorban a huszadik század első felében és a nyolcvanas–kilencvenes években zajló magyarországi, továbbá a délszláv háború idején történt eseményekhez kapcsolódóan. A középső rész záró tanulmányának fókuszában a holokauszt, a zsidóság mint kisebbség és az aszimiláció kérdése áll.

Az utolsó rész vizsgálódási tárgyát az *Érzelmes utazás* és más utazások képezik. Irodalomelméleti szempontú tanulmány beszél az elbeszélés és esemény viszonyáról, majd Fejtő műve és más világirodalmi „érzelmes utazások” összehasonlítási kísérletei következnek, amelyek Laurence Sterne és Hermann Bahr utazásaival vetik egybe a Zágráb és Horvátország számára legkedvesebb Fejtő művet. Végül a Miroslav Krleža és Fejtő valós és virtuális utazásainak párhuzamairól, útkereséseinek közös pontjairól szóló tanulmány zárja a kötetet.

A szerkesztés közben fölmerülő szokásos nehézségeken kívül meg kell említenünk még egy problémát. Ez a magyar irodalomban a huszadik század harmincas éveiben megjelenő népi írók mozgalomához kapcsolódik, amely ellentétként hamarosan megjelent az urbánus írók csoportja. Hogy ez az ellentét hogyan nyilvánult meg Fejtő munkásságában, annak megítélése nem a szerkesztők feladata. A szerkesztőknek ennél egyszerűbb, általunk azonban fontosnak tartott szó értelmét kellett megvilágítaniuk. A nehézség kiindulópontja Fejtő Ferenc *Mémoires: De Budapest à Paris* című művének *Populistes contre démocrates* című fejezetében a két világháború között a magyar szellemi életet meghatározó két írói csoportosulás neve – a népi, valamint az urbánus – a *populistes* és *démocrates* fogalompár volt. A francia megnevezés negatív kontextusba helyezi a népi írók mozgalmát, annak ellenére, hogy azt a magyar kultúra fontos, számos értékes alkotását eredményező jelenségeként tartjuk számon. A szerző maga is utal a francia *populiste* szó értelmezésének problematikusságára. A mű magyar fordításában az említett fejezet címében (*Népiesek a demokraták ellen*) nem szerepel a *populisták* elnevezés. A francia eredeti alapján készült horvát fordításban sajnálatos módon ez olvasható (*Populisti protiv demokrata*), ami a népi írók mozgalmának téves értelmezésére ad okot, különösen napjainkban. A másik, apróbb gond Fejtő Ferenc neve volt. A kötetünkben gyakran emlegetett *Érzelmes utazás* horvát fordítása a magyar kiadás alapján készült, ennek ellenére a könyv címlapján a szerző neve Ferenc Fejtő. Az *Od Budimpešte do Pariza preko Zagreba* (Budapesttől Párizsig Zágrábon át) című művet francia nyelvről fordították horvátra, s mivel Fejtő Ferenc neve a francia írásmód szerint François Fejtő, ez olvasható a horvát kiadás címlapján is. Ezért a horvát nyelvű tanulmányok magyarra fordított változatában Fejtő Ferenc nevét a magyar helyesírás szerint írtuk, az eredetileg horvát nyelven írt, továbbá a magyarról horvátra fordított tanulmányokban viszont

Bevezető

a franciából átvett névváltozatot – mivel a horvát szerzők a horvát kiadások alapján ezt használták. A tanulmányokat ugyanis nemcsak az eredetileg megírt nyelven tesszük közzé, hanem fordításban is, hogy a szélesebb körű olvasóközönség számára is elérhetőek legyenek.

Reméljük, hogy tanulmánykötetünk, kétnyelvűségének köszönhetően is, eljut minden Fejtőt érdeklő olvasóhoz és szakemberhez, továbbá hogy az itt fölvetett kérdések és a rájuk adott válaszok hozzájárulnak Fejtő műveinek értékesebb olvasásához, valamint a jövőbeni Fejtő-kutatások eredményességéhez.

A szerkesztők